

Vidensnotat

Kerneelementer i det
socialpædagogiske arbejde for
mennesker med udviklingshæmning
på botilbud

maj 2023

Viden til gavn

Publikationen er udgivet af
Social- og Boligstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf: 72 42 37 00
E-mail: info@sbst.dk
www.sbst.dk

Forfatter: Social og Boligstyrelsen
Udgivet maj 2023

Download eller se rapporten på
www.sbst.dk.

Der kan frit citeres fra rapporten med angivelse
af kilde.

Elektronisk ISBN: 978-87-94371-67-4

Indhold

1. Indledning	3
Baggrund og formål	3
Sammenhæng mellem vidensnotat, litteraturstudie og praksisafdækning.....	3
2. Sammenfatning	4
Tværgående kerneelementer	4
Borgerens trivsel og mentale sundhed.....	5
Borgerens indflydelse og selvbestemmelse	5
Borgerens selvhjulpethed	5
Borgerens deltagelse i fællesskaber	6
Andre centrale forudsætninger.....	6
Samlet illustration af virksomme kerneelementer	7
3. Undersøgelhedsdesign	8
Målgruppe.....	8
En triangulering af tre valgte metoder	8
Spørgeskemaundersøgelse til ledere af botilbud.....	8
Svarprocent i spørgeskemaundersøgelse	8
Interviews med udvalgte botilbudsledere	8
Afgrænsning: Fra virksomme metoder og tilgange til kerneelementer	9
Hvad er et kerneelement?	9
4. Tværgående kerneelementer	10
Anerkend borgerens tanker, følelser og meninger.....	10
Afdæk borgerens udfordringer, ressourcer og udviklingsmuligheder	11
Forstå borgerens indefra-perspektiv	11
5. Målområde 1: Trivsel og mental sundhed	12
Understøt borgerens kontrol og mestringsevne	12
Understøt bevægelse og sunde kostvalg tilpasset den enkeltes behov	13
Følg borgerens helbredstiltand systematisk og tværfagligt.....	14
6. Målområde 2: Indflydelse og selvbestemmelse	15
Understøt aktiv deltagelse, medbestemmelse og beslutningstagen.....	15
Hav fokus på mestring, ressourcer og nærmeste udviklingszone	16
7. Målområde 3: Selvhjulpethed	18
Tilstræb borgerens aktive deltagelse gennem rutiner i læringssituationer	18

Støt op om udvikling af en positiv identitet	19
Forøg selvstændighed og kommunikation	19
8. Målområde 4: Deltagelse i fællesskaber	21
Vær katalysator for, at borgeren udvikler social interaktion med andre	21
Understøt ejerskab til eget liv	22
9. Andre centrale forudsætninger	24
Medarbejderkompetencer og faglighed	24
Lederunderstøttelse, organisatoriske rammer, dokumentations- og evalueringspraksis	25
10. Opsamling og perspektivering	26
11. Referencer	28
Bilag 1. Fra spørgeskemaundersøgelsen: De mest anvendte metoder og tilgange	29

1. Indledning

Baggrund og formål

I Udviklings- og Investeringsprogrammet på voksenområdet for 2021 indgår, under temaet *Mennesker med kognitive vanskeligheder*, initiativet om at tilvejebringe bedre viden om indsatser til mennesker med udviklingshæmning eller lignende kognitive vanskeligheder. Initiativet har fokus på at *styrke det socialpædagogiske arbejde på botilbud for mennesker med udviklingshæmning* med det formål at skabe progression i forhold til borgerens selvhjulpenhed, deltagelse i fællesskaber, indflydelse og selvbestemmelse samt trivsel og mental sundhed.

Med udgangspunkt i Socialpolitisk Redegørelse 2020 kan det konstateres, at der er et øget udgiftsniveau på botilbudsområdet for voksne, og dermed også forventeligt et behov for viden om flere virksomme indsatser i fremtiden. De samlede udgifter på det specialiserede voksenområde er steget med 0,8 mia. kr. fra 2018 til 2019, hvoraf 0,5 mia. kr. kan henføres til en stigning på botilbudsområdet. I sammenhæng med denne udgiftsstigning oplever kommunerne udfordringer i arbejdet med at udvikle sociale indsatser og metoder, som øger borgerens rehabilitering/habilitering. Der er generelt sparsom viden om virksomme indsatser på botilbuddene i forhold til at styrke borgerens sundhed og trivsel, selvhjulpenhed, deltagelse i fællesskaber og indflydelse og selvbestemmelse, samt begrænset viden om effekten af de anvendte metoder.

Formålet med initiativet er at styrke viden i det socialpædagogiske arbejde på botilbud for mennesker med udviklingshæmning gennem helhedsorienterede indsatser, der skaber progression for målgruppen. For at styrke det socialpædagogiske arbejde og sikre kvaliteten af indsatser i botilbud er der derfor behov for viden om virksomme indsatser og kerneelementer, hvor mennesker med udviklingshæmning ud fra en rehabiliterende/habiliterende tilgang har mulighed for at udnytte deres potentialer ud fra eget hverdagsliv samt håb og drømme.

Sammenhæng mellem vidensnotat, litteraturstudie og praksisafdækning

Initiativets samlede hovedleverance er nærværende vidensnotat, som indeholder viden om virksomme metoder og tilgange, og som desuden identificerer væsentlige kerneelementer, der kan skabe progression i forhold til de fire målområder for borgeren:

- Trivsel og mental sundhed
- Selvhjulpenhed
- Indflydelse og selvbestemmelse
- Deltagelse i fællesskaber

Vidensnotatet er struktureret som en screening, der består af en praksisafdækning ved en spørgeskemaundersøgelse samt fire interviews udarbejdet af Socialstyrelsen og et litteraturstudie af dansk og international forskningslitteratur samt af nordisk "grå" litteratur, som afdækker viden om målgruppen og om tilgange og metoder i botilbud foretaget af VIVE for Socialstyrelsen (VIVE, 2021).

Løbende sammenholdes resultater fra praksisafdækningen med resultater fra VIVE's litteraturstudie, og der gives et bud på de mest centrale kerneelementer, som er identificeret

2. Sammenfatning

Praksisundersøgelsen i screeningen er gennemført med fokus på de fire målområder nævnt i indledningen, og med fokus på at identificere kerneelementer i tilgange og indsatser, som praksisområdet oplever særligt virksomme i forhold til borgerens progression og udvikling inden for målområderne. Vidensnotatet er derfor ikke et udtryk for underbyggede forskningsresultater, men kan ses som et bidrag til at kvalificere praksisrådets arbejde med at udvælge indsatser og metoder, der indeholder virksomme og relevante kerneelementer.

Undersøgelsen identificerer nogle grundlæggende kerneelementer i virksom praksis, som illustreret og beskrevet nedenfor. Det skal dog iagttages, at der mellem de fire målområder og de identificerede kerneelementer er overlap og en forbundethed i forhold til årsag og virkning. For eksempel vil socialpædagogiske indsatser, hvor man understøtter borgerens aktive deltagelse, medbestemmelse og beslutningstagen, ikke kun være virksomme i forhold til målområdet *Indflydelse og selvbestemmelse*, men vil givet også have en virkning i forhold til borgerens udvikling af *Selvhjulpenhed*. Ved tydelige sammenfald (identificeret i spørgeskemaundersøgelse, interviews og understøttet af VIVE's litteraturstudie) er de samlet i et bud på tværgående kerneelementer, der opleves virksomme på tværs af målområder og på tværs af specifikt anvendte metoder.

Ligeledes vil der sidst i vidensnotatet blive beskrevet nogle omkringliggende faktorer og centrale forudsætninger, der ikke kan betragtes som egentlige tværgående kerneelementer, men som på anden vis har væsentlig betydning for at opnå en virksom socialpædagogisk praksis på botilbuddene.

I det følgende oplistes en kort sammenfatning af praksisundersøgelsens resultater.

Tværgående kerneelementer

Tre kerneelementer går særligt igen, uanset om der arbejdes med borgerens trivsel og mentale sundhed, selvhjulpenhed, indflydelse og selvbestemmelse eller deltagelse i fællesskaber. De betragtes her som væsentlige tværgående kerneelementer i en virksom praksis, både på tværs af målområderne, men også på tværs af specifikke metoder. Tværgående kerneelementer beskrives nærmere i kapitel 4.

De tre kerneelementer:

1. Anerkend borgerens tanker, følelser og meninger.

Anerkendelse bør ske gennem fordomsfrie samtaler, med fokus på borgerens værdier, ønsker, ressourcer og nærmeste udviklingsmuligheder.

2. Afdæk borgerens udfordringer, ressourcer og udviklingsmuligheder.

Gennem en systematisk afdækning af borgerens begrænsninger, ressourcer og nærmeste udviklingsmuligheder bør man få indsigt i, og forståelse for, borgerens forudsætninger.

3. Forstå borgerens indefra-perspektiv.

Der bør opbygges en tillidsfuld, vedholdende og tryk relation mellem borger og støtteperson som grundlag for forståelse af borgerens unikke indefra-perspektiv.

Borgerens trivsel og mentale sundhed

For målområde 1, hvor der er spurgt ind til borgerens trivsel og mentale sundhed, er der på praksisområdet særligt fokus på fire virksomme kerneelementer i de socialpædagogiske indsatser. Målområdet beskrives nærmere i kapitel 5.

1. Understøt borgerens kontrol og mestringsevne.
Bl.a. ved at opbygge meningsfulde og sammenhængende strukturer, planer og rutiner.
2. Sæt fokus på ressourcer og udfordringer.
Undersøg, i fællesskab med borgeren, løsninger, der er tilpasset den enkeltes behov, ønsker, livssituation, mestring og nærmeste udviklingsmuligheder.
3. Understøt bevægelse og sunde kostvalg tilpasset den enkelte.
Giv muligheder for lyst til bevægelse i dagligdagen og til at foretage sunde kostvalg. Inddrag borgerens egne ressourcer og mestringsevne for at opnå motivation, meningsfuldhed og sammenhæng for borgeren selv.
4. Følg borgerens helbredstilstand systematisk og tværfagligt.
Kvalificér et tværfagligt samarbejde om borgerens sundhed, og skab dialog med borgeren om sundhed og trivsel.

Borgerens indflydelse og selvbestemmelse

I målområde 2 er der spurgt ind til virksomme kerneelementer i forhold til at understøtte borgerens oplevelse af indflydelse og selvbestemmelse og dermed borgerens oplevelse af kontrol over sit eget liv og egen hverdag. Målområdet beskrives nærmere i kapitel 6. Særligt to virksomme kerneelementer nævnes her:

1. Understøt aktiv deltagelse, medbestemmelse og beslutningstagen.
Opfat borgeren som aktør i eget liv, og understøt borgerens beslutningstagen i at skabe sig et meningsfuldt og selvstændigt liv.
2. Sæt fokus på mestring, ressourcer og nærmeste udviklingszone.
Formulér konkrete, realistiske og målbare mål i borgerens læringsituationer.

Borgerens selvhjulpenshed

Målområde 3 vedrører borgerens muligheder for at udvikle sin selvhjulpenshed og dermed sin mulighed for at mestre forskellige handlinger og aktiviteter i hverdagen. Målområdet beskrives nærmere i kapitel 7. Praksisområdet har her fokus på tre virksomme kerneelementer i den socialpædagogiske tilgang:

1. Tilstræb borgerens aktive deltagelse gennem rutiner i læringsituationer.
Opfat borgeren som aktør i eget liv, og tilstræb borgerens aktive deltagelse i at skabe et meningsfuldt og selvstændigt liv gennem fastholdte rutiner og træning af færdigheder.
2. Støt op om udvikling af en positiv identitet.
Understøt borgerens tro på og håb for fremtiden samt muligheden for at opnå kontrol og ejerskab over sit eget liv.
3. Forøg selvstændighed og kommunikation.
Understøt borgerens selvhjulpenshed gennem anvendelse af velfærdsteknologi.

Borgerens deltagelse i fællesskaber

For målområde 4, hvor der er spurgt ind til borgerens deltagelse i fællesskaber og relationelle forhold til andre mennesker, er der på praksisområdet særligt fokus på to virksomme kerneelementer i de understøttende indsatser. Målområdet beskrives nærmere i kapitel 8.

1. Vær katalysator for, at borgeren udvikler social interaktion med andre.

Tag som støtteperson udgangspunkt i borgerens egne mål, livssituation og ønsker for fællesskab med andre, og giv borgeren mulighed for social interaktion i eller uden for tilbuddet.

2. Understøt ejerskab til eget liv.

Sæt fokus på borgerens mestring, ressourcer og nærmeste udviklingszone, og træn borgerens sociale handlekompetence evt. gennem et fælles tredje.

Andre centrale forudsætninger

Praksisundersøgelsen viser, at også andre omkringliggende faktorer og centrale forudsætninger ser ud til at være vigtige for at kunne understøtte virksomme kerneelementer, metoder og tilgange i indsatserne på botilbuddene. Tilgange og betingelser, som typisk ikke kan skabes via en enkelt metode eller indsats men kræver et mere grundlæggende arbejde, der sætter en retning i forhold til det pædagogiske arbejde på botilbuddene. Det er forudsætninger og betingelser, der dog ikke kan betragtes som kerneelementer i sig selv eller knyttes til et enkelt målområde, men er af mere generel karakter. Undersøgelsen har ikke haft et målrettet fokus på disse områder, men det er en opmærksomhed, der er opstået undervejs. Området beskrives nærmere i kapitel 9:

- I undersøgelsen fremhæves det, at udvikling og understøttelse af de rigtige medarbejderkompetencer og den anvendte faglighed er grundlæggende nødvendigt for at opnå en virksom praksis og tilgang på tilbuddene. Herunder skabe tydelighed for alle i valg af metoder.

- Særligt i interviewene fremhæves det, at lederunderstøttelse, organisatoriske rammer samt tilbuddets dokumentations- og evalueringspraksis har betydning for understøttelse og udvikling af en virksom praksis.

Samlet illustration af virksomme kerneelementer

3. Undersøgellesdesign

I følgende afsnit præsenteres, hvordan praksisafdækningen er udført.

Målgruppe

Den primære målgruppe for undersøgelsen er voksne mennesker med udviklingshæmning (18-65 år), der bor i botilbud (SEL §§ 107 og 108) eller botilbudslignende boformer (Almenboligloven §§ 105/115) og modtager støtte efter SEL § 85.

I målgruppen udelukkes ikke mennesker med udviklingshæmning sammenholdt med visse former for komorbiditet (f.eks. demens, sindslidelser, autisme etc.). Dog vil der på botilbud med særligt specialiserede indsatser være et behov for et mere specifikt og målrettet metodevalg, som denne vidensafdækning ikke afsøger.

Sekundær målgruppe og deltagere i selve vidensafdækningen er ledere og medarbejdere i botilbud, samt repræsentanter for bruger- og interesseorganisationer.

En triangulering af tre valgte metoder

Der er valgt tre metoder, der bidrager til at belyse og give ny viden om de fire udvalgte målområder. Det er litteraturstudiet ved VIVE, en spørgeskemaundersøgelse og interviews med botilbudsledere eller faglige nøglepersoner. De to sidstnævnte undersøgelser repræsenterer henholdsvis en kvantitativ og kvalitativ metodetilgang og udgør tilsammen praksisundersøgelsen i den samlede screening.

Litteraturstudiet ved VIVE blev foretaget først og har derfor inspireret til valg af temaer i udformningen af praksisundersøgelsen. Resultatet fra spørgeskemaundersøgelsen har igen inspireret til de fire semistrukturerede gruppeinterviews, der blev afholdt.

Spørgeskemaundersøgelse til ledere af botilbud

Første del af undersøgelsen består af et spørgeskema, som er udarbejdet og distribueret via SurveyXact og sendt ud til botilbudsledere på botilbud for målgruppen i hele Danmark. Fra Tilbudsportalen er der trukket en liste over relevante botilbud efter serviceloven og almenboligloven, der er målrettet voksne mennesker med udviklingshæmning. Listen bestod af mailadresser til 538 botilbud. Spørgeskemaet og introduktion til undersøgelsens baggrund og formål blev udsendt den 1. oktober 2021 med svarfrist den 29. oktober 2021.

Formålet med spørgeskemaundersøgelsen var at kortlægge, hvilke metoder og indsatser, botilbuddene anvender, og særligt hvilke metoder, tilgange og kernelementer der opleves som virksomme. Ydermere danner spørgeskemaundersøgelsen baggrund for udvælgelse af temaer, der indgår i interviews med udvalgte botilbudsledere.

Svarprocent i spørgeskemaundersøgelse

185 botilbudsledere gennemførte og besvarede spørgeskemaet, hvilket svarer til en svarprocent på 34 pct. gennemførte besvarelser samt herudover 21 pct. delvise besvarelser.

Interviews med udvalgte botilbudsledere

Som del af praksisundersøgelsen er der foretaget fire interviews: To interviews med en deltager og to interviews med tre deltagere. Deltagerne var botilbudsledere og enkelte

nøglemedarbejdere med en særlig funktion med fokus på botilbuddets faglighed. De deltagende botilbud er udvalgt ved hjælp af dialog med Socialpædagogernes Landsforbund, samt ud fra søgninger på Tilbudsportalen. Alle de afholdte interviews foregik virtuelt via Zoom.

Formålet med de afholdte interviews var at uddybe og kvalificere spørgeskemaundersøgelsens resultater.

Afgrænsning: Fra virksomme metoder og tilgange til kerneelementer

Fokus i analysen af praksis har særligt været at screene for kerneelementer på tværs af de metoder og tilgange, der opleves som virksomme, og ikke at finde frem til enkeltstående universelle metoder eller tilgange. I spørgeskemaundersøgelsen og i de efterfølgende interviews er der spurgt ind til, hvilke metoder og tilgange der opleves som særligt virksomme i den socialpædagogiske praksis på botilbuddene og især med fokus på progression for borgeren inden for de enkelte målområder.

Respondenterne har dels taget stilling til, hvilke faglige tilgange og metoder, de primært anvender på botilbuddet, og dels, hvilke faglige tilgange og metoder, de primært anvender inden for de fire målområder – og hertil også, hvad der særligt synes at være virksomt ved de valgte tilgange og metoder. Dette har givet en stor mængde data, som er analyseret og samlet i kategorier. Der er foretaget en meningskondensering for at finde de centrale fællesnævner og dermed de kerneelementer, som er til stede på tværs af de valgte faglige tilgange og metoder, og som opleves som mest virksomme i forhold til målområderne og målgruppens progression.

Der er derfor undervejs taget flere analytiske valg ud fra screeningens formål og fokus, som har været på virkning og progression for borgeren, frem for at udpege problemer og udfordringer på området, hvilket ikke var en del af undersøgelsen. Analysen og formulering af kerneelementerne er yderligere blevet underbygget af allerede eksisterende viden beskrevet på Vidensportalen.

Hvad er et kerneelement?

Kerneelementer kan være af forskellig type. Det afgørende er, at kerneelementet udgør en grundlæggende funktion i praksis. Både den formodede virkning og den praksis, der knytter sig til kerneelementet, skal derfor fremstå tydeligt. Det er ikke den konkrete aktivitet alene, der udgør et kerneelement, men den overordnede handling og hensigt, der ligger bag aktiviteten.

Kerneelementer kan indgå i skriftlige vidensprodukter som faglige pejlemærker og retningslinjer for praksis på et fagfelt. Her optræder kerneelementer uden for en specifik indsats-sammenhæng og præsenteres i stedet som elementer, der mere eller mindre selvstændigt kan anvendes til styrkelse af praksis på det specialiserede socialområde (Socialstyrelsen, 2020).

4. Tværgående kerneelementer

I praksisundersøgelsen identificeres tre kerneelementer, som går igen, uanset om der arbejdes med borgerens trivsel og mentale sundhed, selvhjulpenhed, indflydelse og selvbestemmelse eller deltagelse i fællesskaber. De kan derfor betragtes som væsentlige tværgående kerneelementer i en virksom praksis og anvendes som grundlæggende forudsætninger for socialpædagogisk arbejde med borgere med udviklingshæmning på botilbud i Danmark.

Tværgående kerneelementer

- Anerkend borgerens tanker, følelser og meninger
- Afdæk borgerens udfordringer, ressourcer og udviklingsmuligheder
- Forstå borgerens indefra-perspektiv

Anerkend borgerens tanker, følelser og meninger

Helt centralt står *anerkendelse* som både en betydningsfuld værditilgang i mødet med borgeren og som et handlingsrettet redskab. I den anerkendende tilgang identificeres bl.a. vigtigheden af respektfuldhed i mødet med borgeren, at møde borgeren gennem fordomsfrie samtaler og at opbygge tillid og tryghed i relationen.

I et interview italesættes det eksempelvis, at det at skabe anerkendende og ligeværdige miljøer opleves som "*enormt virksomt*", og at man skal "*møde borgeren u-fordømmende*", og i samtalen med borgeren tage udgangspunkt i dennes værdier, ønsker, ressourcer og nærmeste udviklingsmuligheder (Interviewreferat 1).

I spørgeskemaundersøgelsen genfindes den anerkendende tilgang bl.a. i metoder som KRAP, Jeg-støttende samtaler, Relationspædagogik og Anerkendende pædagogik på tværs af målområderne (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

Dette understøttes af VIVE's litteraturstudie, der både som tværgående forudsætning for at styrke det socialpædagogiske arbejde og som kerneelement beskriver opbyggelsen af anerkendelse, tillid og ligeværd som værende vigtige elementer i det socialpædagogiske arbejde (VIVE, 2021: kap. 3.1 og 3.4.).

Afdæk borgerens udfordringer, ressourcer og udviklingsmuligheder

Ligeledes nævnes en grundlæggende og systematisk *afdækning* af borgerens udfordringer, ressourcer og nærmeste udviklingsmuligheder som væsentlig. Målet med afdækningen er at få indsigt i og forståelse for borgerens kognitive forudsætninger. Dette for at kunne møde borgeren på dennes udviklingsstrin og kvalificere borgerens nærmeste udviklingszone. I spørgeskemaundersøgelsen er det særligt den Neuropædagogiske tilgang og metode og KRAP, der nævnes som anvendelige i en afdækningssammenhæng.

I flere interviews italesættes det, at en grundlæggende forudsætning for at lykkes med det socialpædagogiske arbejde er en systematisk afdækning og udredning af borgerens ressourcer (Interviewreferat 1, 2 og 4). Afdækning sker ud fra systematiske samtaler og observationer af borgeren, og her nævnes også pårørende som vigtig kilde til denne afdækning ("andre eksperter i borgerens liv").

VIVE's litteraturstudie peger også på, at et fokus på systematiske tilgange til udredning, kortlægning og opstilling af mål kan øge mulighederne for at skabe positive resultater i det socialpædagogiske arbejde (VIVE, 2021: kap. 3.1).

Forstå borgerens indefra-perspektiv

Endelig er der et tværgående fokus på borgerens *indefra-perspektiv*, der beskrives som en undersøgelse af borgerens egne bevæggrunde, motivation, livshistorie, drømme og handlinger. Opnåelsen af dette perspektiv forudsætter, at støttepersonen kan kigge forbi sit fagprofessionelle udefra-perspektiv, og bevidst arbejde med egne forforståelser og fordomme.

I et interview beskrives det som følger: "*At tage borgernes perspektiv er vigtigt, også selvom dette ikke stemmer overens med normen, eller det, som medarbejderen ser i sin virkelighed. Vi har borgeren, der eksempelvis har samlermani – grundlæggende er der ikke noget i vejen, men man skal være nysgerrig på, hvorfor borgeren gør, som de gør*" (Interviewreferat 3). For at skabe de bedste forudsætninger for at forstå borgerens indefra-perspektiv peges der på vigtigheden af at opbygge en tillidsfuld, vedholdende og tryk relation mellem den fagprofessionelle og borgeren. Metodisk peges der i spørgeskemaundersøgelsen på Relationspædagogik, Anerkendende Pædagogik, Jeg-støttende samtaler, LA2 og KRAP som virksomme tilgange for at opnå dette.

VIVE's litteraturstudie tegner også et billede af, at man som fagprofessionel kan fremme sit fokus på og understøttelse af bl.a. borgerens selvbestemmelse og indflydelse, hvis man indtager et borgerperspektiv og/eller inddrager borgere og evt. pårørende i indsatsen (VIVE, 2021: kap. 3.3.3).

I de følgende afsnit præsenteres de identificerede kerneelementer under hvert af de fire målområder. Snitfladerne mellem målområderne vil dog ikke blive uddybet i de følgende afsnit, idet det vil kræve en dybere analyse af sammenhængene mellem temaerne og anvendte faglige tilgange og metoder, som der ikke er blevet spurgt ind til i praksisundersøgelsen.

5. Målområde 1: Trivsel og mental sundhed

Trivsel og mental sundhed er helt centralt i den socialpædagogiske praksis. Det er både med fokus på den mentale som den fysiske sundhed, som kan være afhængige størrelser. Den fysiske sundhed har stor betydning for borgere med udviklingshæmning og deres trivsel, idet der er betydelige sundhedsudfordringer og en overdødelighed blandt mennesker med udviklingshæmning, blandt andet som følge af uopdagede kræft og kredsløbssygdomme. Andre udfordringer er, at flere end 50 pct. i målgruppen er overvægtige med livsstilsrelaterede kroniske sygdomme som for eksempel diabetes til følge (VP-tema - Udviklingshæmning og sundhedsfremme). Samtidigt er der også en forståelse af trivsel som knyttet til rehabilitering og livskvalitet, og der åbnes dermed op for, at trivslen ikke kun handler om en fysisk og sygdomsfokuseret sundhed, men også andre forhold i livet.

Understøt borgerens kontrol og mestringsevne

Når det handler om trivsel og mental sundhed for borgere med udviklingshæmning, nævnes det på forskellig vis i praksisundersøgelsen, at struktur og genkendelighed er vigtige elementer, når det handler om at skabe de bedste forudsætninger for trivsel og mental sundhed. En respondent beskriver det således: *"Genkendelighed er kodeordet for 95 procent af borgerne. Det, de har mest tryghed i, det er genkendelighed"* (Interviewreferat 4). Det kommer til udtryk på forskellig vis, hvor et konkret eksempel er, at der arbejdes med døgnrytmeplaner med henblik på at skabe forudsigelighed og dermed tryghed i borgerens hverdag, idet planerne også indeholder beskrivelser af arbejds gange og metodiske tilgange til medarbejderne (Interviewreferat 4).

På Vidensportalen beskrives, hvordan det at opleve sammenhæng, altså opleve noget som meningsgivende, er tæt forbundet med evnen til at kunne mestre en ny situation, øge kontrollen og dermed også at fremme egen sundhed (VP-tema - Udviklingshæmning og sundhedsfremme). En af respondenterne fra et interview beskriver, at trivsel og mental sundhed også italesættes som sikkerhed og tryghed på botilbuddet, hvor det socialpædagogiske personale har til opgave at skabe de nødvendige rammer for, at borgerne er i trivsel, og at det i det hele taget er grundlaget for at arbejde med progression på andre områder i borgerens liv (Interviewreferat 2). Hertil er det tværgående kernelement; *Afdæk borgerens udfordringer, ressourcer og udviklingsmuligheder* vigtigt at holde sig for øje, idet kerneelementet bygger på de faglige tilgange Neuropædagogik og KRAP, som er de to hyppigst nævnte metoder i relation til det socialpædagogiske arbejde med trivsel og mental sundhed (Bilag 1).

I tilgangene Neuropædagogik og KRAP lægges der i spørgeskemaundersøgelsen vægt på pædagogiske tilgange, der har fokus på borgerens ressourcer og nærmeste udviklingsmuligheder. Herunder sammen med borgeren at undersøge løsninger, der er tilpasset den enkeltes behov. Tilgangene opleves som medvirkende til at styrke borgerens egenkontrol og mestringsevne gennem opbyggelse af meningsfulde og sammenhængende strukturer, planer og rutiner.

En faglig tilgang, der ifølge undersøgelsen særligt anvendes på dette målområde, er Low Arousal. Som metode er det centrale i Low Arousal, at de fagprofessionelle får kompetencer til at støtte borgeren i at ændre udfordrende adfærd gennem en ikke-konfronterende fagprofessionel tilgang (VP-tema – Udviklingshæmning og udfordrende adfærd). Det sker for eksempel ved ikke at stille for mange krav til borgeren eller at arbejde med positive relationer. En respondent beskriver tilgangen ved Low Arousal i praksis således: *"Low Arousal er absolut en meget virksom metode. Vi kan se, at når vi har den tilgang til borgeren, og det skaber ro om borgeren, så kan det også bidrage til [...] trivsel hos borgeren"* (Interviewreferat 2).

Der er flere lighedspunkter mellem kerneelementerne fra hhv. VIVE og praksisundersøgelsen, når det handler om at skabe kontinuitet og dermed genkendelighed for borgerne. VIVE's kerneelement 2 har et specifikt fokus på udadreagerende adfærd, som ikke på samme vis har vist sig ved praksisundersøgelsen. Men kontrol og mestring er nøgleord for borgerne, når der arbejdes med trivsel og mental sundhed i den socialpædagogiske praksis - set på tværs af kerneelementerne (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

Understøt bevægelse og sunde kostvalg tilpasset den enkeltes behov

Et andet fokus, der viser sig i spørgeskemaundersøgelsen, når det spørges til trivsel og mental sundhed, er bevægelse og kost. Der nævnes flere aktiviteter i forhold til indsatsen over for borgeren, som for eksempel *"bevægelse i dagligdagen"*, *"sjov motion"*, *"motion ind i dagsstrukturen"* *"fitness for alle"* *"(handi)leg"*, som er et landsdækkende koncept (Spørgeskemaundersøgelsen). I forhold til sund kost nævner flere respondenter i spørgeskemaundersøgelsen, at der laves kostplaner med udgangspunkt i ønsker fra beboerne - nogle steder i samarbejde med en diætist.

Her fremgår det også af praksisundersøgelsen, at dialog med og inddragelse af borgeren er helt centralt for at understøtte borgerens oplevelse af motivation, meningsfuldhed og sammenhæng i forhold til målområdet. En respondent fortæller, at det kan være alt fra kost og aktiviteter til beboermøder m.m., og understreger samtidigt, at det er helt individuelt, hvad der gør, at den enkelte borger er i trivsel (Interviewreferat 4). Dette beskrives også på Vidensportalen, hvor det fremhæves, at der er: *"[...] et behov for sammen med den enkelte person at finde måder til at*

motivere, inspirere og stimulere til aktivitet og at bevæge sig igennem kontinuerlig hverdagsmotion og træning" (VP-tema – Udviklingshæmning og sundhedsfremme).

VIVE har ligeledes bevægelse som et kerneelement, hvor tilpasning af aktiviteter og motion i forhold til den udviklingshæmmede borgers fysiske forhold og interesser, og en motiverende tilgang fra medarbejdernes side, er centrale som understøttende faktorer (VIVE, 2021: kap. 3.2).

Følg borgerens helbredstiltand systematisk og tværfagligt

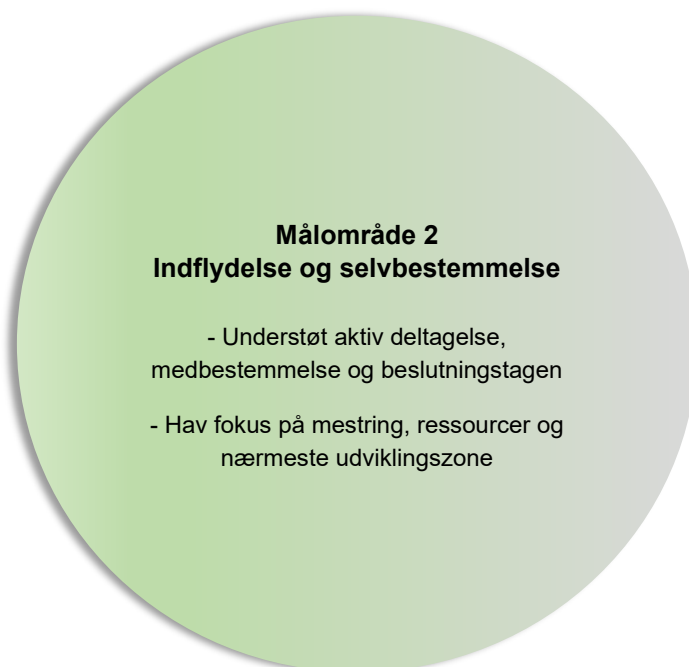
I spørgeskemaundersøgelsen fremgår det også, at der arbejdes bevidst med den fysiske sundhed på forskellig vis i den socialpædagogiske praksis. Det sker ved: "*årligt helbredstjek hos lægen*", "*sundhedstjek*" og "*tværfagligt samarbejde*" med sundhedsfagligt personale på botilbuddet og med eksterne aktører som f.eks. borgerens praktiserende læge. I forhold til borgeren nævner en respondent et dialoghjul, som anvendes til en sundhedssamtale (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

Dette tema blev ikke specifikt udfoldet i de efterfølgende interviews, men på Vidensportalen findes temaet under overskriften: Udviklingshæmning og sundhedsfremme, hvor sundhedstjekket nævnes som en mulig indsats over for målgruppen. Sundhedstjekket udføres en gang årligt og er en systematisk måde at følge og opspore somatiske sygdomme hos borgeren på, som en forberedelse til et helbredstjek hos den praktiserende læge (VP-tema - Udviklingshæmning og sundhedsfremme). Formålet er forebyggelse af somatiske sygdomme hos borgere, der kan have vanskeligt ved at kommunikere og give udtryk for ubehag m.v., og dermed også understøttelse af borgerens generelle trivsel.

6. Målområde 2: Indflydelse og selvbestemmelse

Indflydelse og selvbestemmelse er et centralt område i denne undersøgelse, fordi det dækker over retten til at bestemme over eget liv, og fokuserer på rettigheder hos borgere med udviklingshæmning, som ikke altid har haft denne frihed. FN's handicapkonvention er og har historisk set været en vigtig nøgle i udviklingen på det område. På botilbud er indflydelse og selvbestemmelse vigtigt for, at borgerne kan forme deres eget liv, og få den hverdag, de ønsker. Følelsen af indflydelse og selvbestemmelse kan være meget individuelt bestemt (VIVE, 2021: kap. 2.2).

Understøt aktiv deltagelse, medbestemmelse og beslutningstagen

I spørgeskemaundersøgelsen er der fremført begreber som jeg-støttende samtaler, medbestemmelse, og at beboerne inddrages i beslutningstagningen ift. både aktiviteter i og uden for botilbuddet, som værende centrale elementer under målområdet. Disse centrale begreber gør borgeren til aktør i eget liv og understøtter borgerens aktive deltagelse, medbestemmelse og beslutningstagen i at skabe et meningsfuldt og selvstændigt liv (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021). Med fokus på borgeren som aktør i eget liv og understøttelse af borgerens mestring angives i spørgeskemaundersøgelsen et bredt spekter af virksomme metoder og tilgange (Bilag 1).

Beboermøder og -råd nævnes en del gange i spørgeskemaundersøgelsen, når der spørges ind til virksomme tilgange og metoder under dette målområde (Bilag 1). Dette understøttes af flere interviews, hvor netop beboermøder og beboerråd fremhæves som redskaber til, at beboerne får en oplevelse af, at det, de har ønsket og besluttet, bliver til virkelighed. Det løfter mulighederne for selvbestemmelse og indflydelse til nye højder, hvor borgerne oplever, at de

bliver hørt, hvilket fremmer aktiv deltagelse i botilbuddets demokratiske processer, frem for at det bliver en løftet pegefinger fra personalet (Interviewreferat 1, 3 og 4). Det bliver også nævnt, hvordan beboermøderne er med til at skabe fællesskab og vi-kultur for borgerne (Interviewreferat 1), og dermed også fremmer progression hos borgeren ift. målområdet om deltagelse i fællesskaber.

I et andet interview italesættes det, hvordan der for denne målgruppe kan være store udfordringer i forhold til deres kognitive funktionsnedsættelse, men at man som medarbejder skal rette opmærksomheden mod borgerens ressourcer, frem for udfordringer – og have fokus på den individuelle tilgang. *”Vi går med deres drømme – i forhold til selvbestemmelse. Vi skal ikke lukke og slukke for deres drømme i fremtiden. Det kan være, at køre Formel 1 er drømmen, men så handler [det i stedet for] om at køre gokart eller andet. For nogen er der måske ikke frit valg på alle hylder, men så er der et valg mellem A eller B”* (Interviewreferat 4). Som VIVE påpeger, kan borgerne have et forskelligt udgangspunkt, hvor den individuelle pædagogiske tilgang i forskellig grad giver borgerne mulighed og behov for indflydelse på de organisatoriske rammer, de aktiviteter, der tilbydes samt de mere individuelle aktiviteter, såsom hverdagsrutiner, og egne behov og rettigheder (VIVE, 2021: kap. 2.2).

I relation til selvbestemmelse beskrives det i VIVE's litteraturstudie, hvordan inddragelsen af perspektiver fra borgere, pårørende og peers er en vej til at synliggøre beboernes mål og præge deres egen hverdag (VIVE, 2021: kap. 3.3).

Hav fokus på mestring, ressourcer og nærmeste udviklingszone

Ift. selvbestemmelse og indflydelse nævner flere respondenter i et interview også den anerkendende tilgang. Her italesættes dét at få beskrevet et borgerperspektiv som medhjælpende til at fokusere på borgerens ressourcer og muligheder. Der lægges vægt på, at anerkendelsen sker ud fra en lyttende position, som gør medarbejderen i stand til aktivt at identificere, synliggøre og forstå borgerens perspektiv, og ikke blot tage udgangspunkt i egne forforståelser (Interviewreferat 2). Det samme gør sig gældende i kerneelement 5 i VIVE's litteraturstudie, hvor der er lagt vægt på, at borgerens ønsker, behov og præferencer skal synliggøres (VIVE, 2021: kap. 3.3).

I spørgeskemaundersøgelsen er der lagt vægt på anerkendelse, brugen af fordomsfri samtaler, samt fokus på den fagprofessionelles position som lyttende og ressourcefokuserende (Bilag 1). Metoder som den jeg-støttende og anerkendende tilgang lader til at indeholde redskaber, der giver et godt grundlag for arbejdet med indflydelse og selvbestemmelse på botilbuddene, og som samtidig skal understøtte, at der formuleres konkrete og realistiske mål for borgeren (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

I et interview italesættes der et dilemma i forhold til den faglige vurdering af borgerens kompetencer. Her nævnes det, at ift. mennesker på et tidligt udviklingsniveau kan det blive et overgreb, hvis medarbejderne ikke sætter sig ind i, hvordan borgeren bedst udtrykker sine valg. Det bliver her ekstra vigtigt med faglige observationer og udredninger ift. målområdet indflydelse og selvbestemmelse. *”Det kan være mikroprocesser i en badesituation eksempelvis, hvor man som medarbejder kan observere borgerens subtile antydninger af behov”* (Interviewreferat 2). I et andet interview siges det mere direkte: *”Der er kommet meget mere fokus på borgerens selvbestemmelse. Det var der ikke meget af førhen. Nu er vi inde og forholde os til meget små ting [...]. Man får fokus på selv- og medbestemmelse. Hvad er det gode liv for den enkelte beboer? Mange ting har man førhen gjort, fordi man troede, det var bedst. Men det at undersøge og være nysgerrig på borgeren og få talt om deres definition af et godt liv”* (Interviewreferat 4).

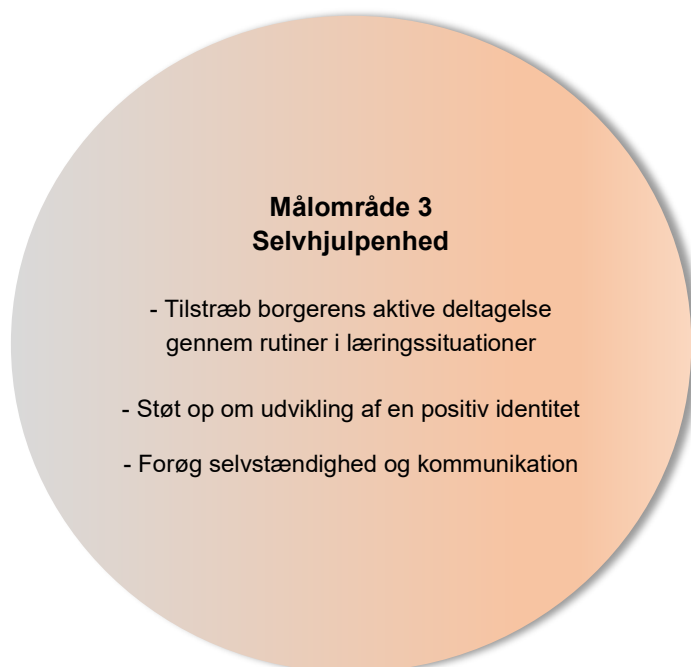
På Vidensportalen fremhæves det også, at der er stor forskel på idealet for, hvordan selvbestemmelse skal praktiseres, og hvad der reelt sker i praksis. Praksis kan i nogle tilfælde være præget af institutionalisering, hvor selvbestemmelsesretten er knyttet til borgerens kompetencer, herunder hvornår den enkelte voksne med udviklingshæmning er kompetent til at udøve selvbestemmelse. *"Derfor er det væsentligt at sætte fokus på den enkeltes ret til selvbestemmelse i praksis for derfra at komme fra tale til handling"* (VP-tema – Udviklingshæmning og sundhedsfremme).

Kerneelement 4 i VIVE's litteraturstudie har fokus på stimuleringen af de kommunikative evner som centralt element i forhold til at skabe de bedste muligheder for borgerens udvikling af indflydelse og selvbestemmelse. Dette kerneelement er i praksisundersøgelsen ikke et af de centrale elementer ift. dette målområde. I praksisundersøgelsen er der et fokus på, at de kommunikative og reflektive evner ikke skal være det eneste styrende element for, at borgeren skal kunne opnå indflydelse og selvbestemmelse (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021). Her analyseres det frem, at det er medarbejderen, der er ansvarlig for at spore tegn på ønsker og behov gennem små observationer i hverdagen hos den gruppe af borgere, som netop ikke har sprog, eller som er på et tidligt udviklingsmæssigt niveau.

Sammenholdt med praksisundersøgelsen kobles VIVE's litteraturstudies kerneelement 4: brugen af hjælpemidler og velfærdsteknologi i højere grad til det følgende målområde 3 om selvhjulpethed, idet det nævnes oftere i undersøgelsen (Bilag 1).

7. Målområde 3: Selvhjulpenshed

Selvhjulpenshed defineres i dette vidensnotat som det at kunne mestre de forskellige handlinger og aktiviteter i hverdagslivet, som man ud fra egne ressourcer, livssituation og ønsker har mulighed for at udvikle og udvide. Samtidig er selvhjulpenshed en vej til at udtrykke fremtidige ønsker for livet på længere sigt og at blive støttet til at nå sine mål. I VIVE's litteraturstudie påpeges det, at selvhjulpenshed samtidig hænger sammen med en realisering af borgerens selvstændighed og egne lyster til et autonomt og selvstændigt liv, hvilket gør selvhjulpenshed tæt knyttet til målområdet om indflydelse og selvbestemmelse (VIVE 2021, kap. 3.4).

Tilstræb borgerens aktive deltagelse gennem rutiner i læringssituationer

I flere interviews nævnes rutiner, træning af færdigheder i læringssituationer og understøttelse af borgerens aktive deltagelse som værende centrale elementer i forhold til at opnå progression for borgere med udviklingshæmning, når det handler om selvhjulpenshed. I et interview bliver der bl.a. sagt, at det pædagogiske personale skal være trædesten for borgerens udvikling af selvstændighed, uden at kompensere (Interviewreferat 1).

I et andet interview italesættes det, at det er vigtigt, at borgeren ikke er tilskuer i eget liv. Borgeren skal være med, når tingene bliver gjort, selvom de ikke selv kan gøre det. *"Der kan være mange delelementer i f.eks. at tage et bad. Det tager tid at arbejde med selvhjulpenshed, det skal måske gøres 50 gange"* (Interviewreferat 4). I et andet interview påpeges det også, at jo mere man kan gøre sig uafhængig af andre, jo mere livskvalitet skaber det. Det giver selvværd og selvstændighed (Interviewreferat 3).

Hvordan selvhjulpenhed defineres i dette vidensnotat, hænger sammen med formålet med ADL-taksonomien, som den beskrives på Vidensportalen (VP-tema – Voksne med handicap). ADL er en forkortelse af Almindelig Daglig Livsførelse, og metoden går ud på, at borgeren, gennem en systematisk understøttende socialpædagogisk praksis, lærer at klare praktiske gøremål, ud fra hvilke ønsker man har til sin hverdag. ADL er under dette målområde den hyppigst nævnte metode sammenholdt med andre metoder (Bilag 1, Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021), hvilket antyder, at denne metode indeholder vigtige redskaber ift. selvhjulpenhed.

Kerneelementerne under dette målområde i VIVE's litteraturstudie indeholder ikke direkte nogle af de samme begreber, selvom anerkendelse, ressourcefokusering og understøttelse fra de fagprofessionelle er fælles temaer. I VIVE's kerneelement 8 er der fokus på "normaliserings"- og afklaringsprocesser (VIVE, 2021: kap. 3.4), hvor der i praksisundersøgelsens kerneelementer i højere grad er fokus på læring og træning af rutiner og færdigheder. Ordlyden er ikke den samme, men der er elementer af, at hverdagsituationer er processer, der skal understøttes og styrkes af personalet, for at borgeren udvikler selvhjulpenhed.

Støt op om udvikling af en positiv identitet

Spørgeskemaundersøgelsen viser, at der lægges vægt på begreber som støtte og udvikling af en positiv identitet med fokus på borgerens ønsker, ressourcer og drømme. Udgangspunktet for støtten er, at borgeren får mulighed for at opnå kontrol og ejerskab over sit eget liv.

VIVE's litteraturstudie finder frem til to kerneelementer under selvhjulpenhed, hvor der er fokus på tillidsfulde relationer og anerkendende miljøer, samt "normaliserings"- og afklaringsprocesser, der hjælper borgeren til at forstå, hvilke aktiviteter der er vigtige for dem (VIVE, 2021: kap. 3.4). Dette lægger sig op af en rehabiliterings- og recoveryinspireret tilgang og tænkning i opnåelsen af progression inden for målområdet selvhjulpenhed. De metodiske tilgange rehabilitering og recovery fremhæves også som særligt virksomme i understøttelsen af borgerens selvhjulpenhed (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

I et par af interviewene nævnes det blandt andet også, at motivationen hos borgeren er altafgørende - der skal være et ejerskab for den indsats, som sættes i gang. Det nævnes også, at selvom der er fokus på dysfunktioner, kan man også vende det om og se på ressourcer. At tænke ud af boksen i forhold til, hvordan man kan imødekomme borgerens ønsker gennem de ressourcer, de har. Som fagprofessionel skal man være god til ikke at lade sig begrænse, men i stedet se muligheder, så borgerne får en positiv identitetsforståelse for deres fremtidige liv (Interviewreferat 3 og 4).

Forøg selvstændighed og kommunikation

I temaet på Vidensportalen om voksne med udviklingshæmning beskrives det, at ca. halvdelen af alle personer med udviklingshæmning har svære kommunikationsvanskeligheder, nogle borgere er uden verbalt sprog og har dermed begrænsede kommunikative kompetencer. Derfor er det nødvendigt, at borgeren bliver udredt kommunikativt og på den baggrund får den rette støtte og eventuelt hjælpemidler til at kommunikere med, så det bliver muligt at udtrykke ønsker og behov (VP-tema - Voksne med udviklingshæmning).

Hjælpemidler og velfærdsteknologi samt særligt visuelle hjælpemidler er metoder eller redskaber, som i forhold til målområdet selvhjulpenhed opfattes som væsentlige i spørgeskemaundersøgelsen (Bilag 1). Kommunikation og anvendelsen af velfærdsteknologi er i praksisundersøgelsen mere central under målområdet selvhjulpenhed, frem for målområdet indflydelse og selvbestemmelse, hvor kerneelement 4 i VIVE's litteraturstudie omhandler

kommunikation (VIVE, 2021: kap. 3.3). Der er dog et markant overlap i forståelsen og definitionen af disse to målområder, og derfor er det ikke nødvendigvis muligt at skelne så skarpt i praksis mellem målområdet selvhjulpethed og målområdet indflydelse og selvbestemmelse.

Hjælpe midler og velfærdsteknologi kan være apps, virtuelle løsninger, samt hjælpemidler, der kan hjælpe til bedre kommunikation med borgeren, hvad enten det er tekniske løsninger, piktogrammer eller iPads med billeder (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021). At hjælpemidler og velfærdsteknologi fremhæves under målområdet Selvhjulpethed, kunne tyde på, at disse redskaber giver borgerne en øget mulighed for at udtrykke ønsker, håb og drømme, men også, at personalet får større mulighed for at forstå borgerens perspektiv. Herudover kan hjælpemidler, som gør borgere mere fysisk mobile eller f.eks. selvhjulpne ift. til personlig pleje, også være med til at give borgeren en frihed og mulighed for at gøre ting selv, som ikke ellers ville være mulige.

I et interview nævnes også velfærdsteknologi, såsom IBG-skærme (interaktiv borgerguide) som et redskab til at fremme borgerens selvhjulpethed. Det gør det muligt for borgeren at tilmelde sig forskellige aktiviteter og samtidig kan pårørende følge med (Interviewreferat 2).

8. Målområde 4: Deltagelse i fællesskaber

Deltagelse i fællesskaber og dermed relationelle forhold kan have mange former: med venner, naboer, fritidsaktiviteter, arbejde, osv. Det er dog ikke altid nemt for borgere med udviklingshæmning at indgå i fællesskaber grundet deres kognitive udviklingsniveau, og undersøgelser viser også, at der i højere grad hos målgruppen er en oplevelse af ensomhed, social isolation og mistrivsel m.m. (VIVE, 2021: kap. 3.5). VIVE fremhæver i deres litteraturstudie, at det at være en del af fællesskaber har en positiv værdi for mennesker med udviklingshæmning, og at det kan være mange forskellige typer fællesskaber, der er i spil (VIVE, 2021: kap. 2.4). Derfor er der en stor socialpædagogisk opgave i at understøtte deltagelse i fællesskaber hos denne målgruppe.

Vær katalysator for, at borgeren udvikler social interaktion med andre

Praksisundersøgelsen indikerer, at der er et stort fokus på at understøtte deltagelse i fællesskaber, hvor det nærmeste fællesskab er på botilbuddet. Her nævnes flere konkrete aktiviteter som beboermøder, måltider, fester, fysiske aktiviteter, udflugter og fælles arrangementer, som tilrettelægges af personalet – gerne efter ønske fra borgerne (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021). Samtidigt nævner flere respondenter, at der kan være flere udfordringer i forhold til deltagelse i fællesskabet for den enkelte borger (Interview 2 og 4).

For en gruppe af borgere med udviklingshæmning kan det handle om at få skabt rum til, at man kan deltage i fællesskaber på forskellige måder, parallelt eller i periferien på botilbuddet,

eventuelt afskærmet. Den enkelte borger skal kunne overskue at deltage i fællesskabet. Derfor er det vigtigt med en tilrettelæggelse af fællesskaberne, så det er tilpasset den enkelte borgers sociale kompetencer og yderligere understøtter forudsigelighed, da det skaber tryghed for borgeren (Interviewreferat 2). VIVE fremhæver også i et af deres kernelementer for deltagelse i fællesskaber, at man internt på botilbuddet skal skabe processer og rammer for fællesskaber (VIVE, 2021: kap. 3.5).

I praksisundersøgelsen nævnes også, at der er fokus på at skabe fællesskaber i dag – både i botilbuddet og i beskæftigelsestilbuddet. Eventuelt baseret på interesser som et fælles tredje. Hvis det er et eksternt tilbud, kan samværet også være med andre end dem, man bor med og lever med til hverdag (Interviewreferat 3). Andre muligheder for at skabe fællesskaber for borgere uden for eget tilbud er for eksempel et netværk på tværs af psykiatri og handicap i den pågældende kommune, som på den vis gør det muligt at finde relevante tilbud til borgere, som har ønsker, der ikke kan opfyldes i eget regi. En anden respondent fortæller også om, at de har lavet aktiviteter på tværs af botilbud, og derved kan lave interessefællesskaber for mindre grupper af borgere (Interviewreferat 4).

Understøt ejerskab til eget liv

Det kan være en udfordring at arbejde med deltagelse i fællesskaber, hvis borgeren med udviklingshæmning ikke identificerer sig med sine naboer på et botilbud, og derfor ikke nødvendigvis ønsker at deltage i et fællesskab i denne kontekst (Interviewreferat 3 og 4). I stedet spejler de sig i normalområdet, hvor de identificerer sig med en bror eller en søster, ønsker sig en kæreste, et arbejde, at deltage i foreningsliv osv. Det kræver, at der arbejdes med at skabe andre former for fællesskaber for den enkelte borger uden for botilbuddet.

Det bliver et vigtigt spørgsmål om borgerens egen identitetsoplevelse, fortæller et par af respondenterne: *"Det er det, vi prøver at afdække; Hvad er behovet, hvad er ønsket for det? Vi kan ikke finde en kæreste, men vi kan måske danne rammerne, hvor borgeren har mulighed for at finde ligesindede. Alt fra kæreste, fodbold eller et arbejdsfællesskab [...]. For dem er et sted at høre til et fællesskab. Men [vi skal] være enormt undersøgende på det, det er derfor vigtigt med en afdækning af, hvad behovet er for den enkelte borger"* (Interviewreferat 4). Her bliver det relevant at undersøge, hvilke konkrete aktiviteter og netværk, der er uden for botilbuddet, fx Handileg, fitness og andre fritidsaktiviteter i lokalsamfundet (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

Her er det også relevant at tænke i brobygning til lokalsamfundet i forhold til at tænke i mindre jobs, hvilket også fremhæves af VIVE i kerneelementet "Byg broer til deltagelse i fællesskaber uden for botilbuddet" (VIVE, 2021: kap. 3.5.3). Det kan for eksempel være jobs som at køre vasketøj rundt, slå græs, hente pap eller at være i praktik hos en landmand. Det kan give en vigtig identitetsfølelse at være med i et arbejdsfællesskab, som man ikke får på botilbuddet (Interviewreferat 1 og 4). Det væsentlige udgangspunkt i understøttelsen af borgerens ejerskab til eget liv ser ud til at have fokus på borgerens egne mål, livssituation og ønsker for fællesskab med andre.

Udover at understøtte ved at være undersøgende og nysgerrig på borgerens ønsker og behov og yderligere tænke i konkrete initiativer, er der i fokuset på mål, livssituation og ønsker for fællesskab, også en udviklende dimension for den enkelte borger i forhold til at kunne begå sig i sociale fællesskaber. Borgere med udviklingshæmning er ofte udfordret i forhold til social interaktion og kommunikation grundet nedsat kognitivt funktionsniveau (VP-tema - Udviklingshæmning). Metoden Social færdighedstræning nævnes specifikt i spørgeskemaundersøgelsen ved målområdet deltagelse i fællesskaber (Bilag 1).

Metoden er som udgangspunkt kun afprøvet i forhold til andre målgrupper end borgere med udviklingshæmning. Det er en pædagogisk metode til udvikling og fastholdelse af sociale færdigheder, hvor hensigten er at bedre borgerens forståelse af mellemmenneskelige signaler samt at træne deltagerens sociale handlekompetence (Socialstyrelsen.dk). VIVE udfolder også et kerneelement, hvor borgeren skal støttes i sociale kompetencer og ligeværdige relationer. Her fremhæves "*det fælles tredje*" som et grundlag at arbejde ud fra (VIVE, 2021: kap. 3.5.1). Der nævnes også andre tilgange i interviewdelen som Social Stories, film og virtuel reality til at skabe motivation og forudsigelighed for borgeren, når der skal prøves noget nyt (Interviewreferat 2).

9. Andre centrale forudsætninger

Det har været et gennemgående tema i praksisundersøgelsen, at også andre omkringliggende faktorer og centrale forudsætninger ser ud til at være vigtige for at kunne understøtte virksomme kerneelementer, metoder og tilgange i de socialpædagogiske indsatser. Dette gælder ikke kun inden for de undersøgte målområder, men inden for socialpædagogisk praksis som helhed.

Medarbejderkompetencer og faglighed

I undersøgelsen bliver det særligt fremhævet, at udvikling og understøttelse af de rigtige medarbejderkompetencer og den anvendte faglighed er grundlæggende nødvendigt for at opnå en virksom praksis og tilgang på botilbuddene. Herunder at skabe tydelighed for alle i valg af metoder med et særligt fokus på omsætning af teori til praksis gennem opfølgning.

95% af respondenterne i spørgeskemaundersøgelsen svarer, at de helt eller delvist har tilgængelige beskrivelser af de tilgange og metoder, der anvendes i indsatserne i forhold til borgerne. Undersøgelsen viser også, at langt de fleste af de adspurgte botilbud (88%) omsætter faglige tilgange og metoder via sidemandsoplæring i praksis. Derudover præsenteres nye medarbejdere for tilbuddets tilgange og metoder i et introforløb (78%), og/eller får direkte undervisning i tilbuddets tilgange og metoder (52%). 49% af tilbuddene benytter sig af fastlagte temadage med fokus på tilbuddets tilgange og metoder, og 61 % angiver faglig supervision i en fast kadence (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021).

I praksisundersøgelsens interviews understøttes vigtigheden af at udvikle de rigtige medarbejderkompetencer i forhold til borgernes behov. Der er dog forskellige perspektiver på, hvorvidt et fælles fagligt fundament/udgangspunkt for alle medarbejdere er det mest virksomme, eller om medarbejderens individuelle metodevalg og personlige kompetencer i forhold til den enkelte borger er mere virksomme. I nogle interviews understreges det, at det at skærpe en ensartet metodeprofil giver et kæmpe løft, skaber engagement og gør det nemmere for medarbejderne at koordinere og evaluere ud fra en fælles referenceramme (Interviewreferat 1 og 2).

Andre respondenter mener, at det er vigtigt at afklare, hvilke metoder og værdisæt, man anvender til en bestemt borgergruppe, men at man samtidig skal have en bred vifte af metoder for at kunne individualisere tilgangen til borgerne (Interviewreferat 2 og 4). Enkelte respondenter udtaler, at forskellighed i medarbejderkompetencer berettiger plads til metodefrihed, igen med det formål at kunne individualisere tilgangen til borgeren i en tillidsfuld relation (Interviewreferat 3).

Et andet perspektiv på medarbejdernes kompetencer vedrører vigtigheden af at opbygge tværfaglighed omkring borgeren og dennes progression og udvikling på målområderne. I spørgeskemaundersøgelsen (Spørgeskemaundersøgelse, oktober 2021) nævnes tværfaglighed som virksom tilgang på flere af målområderne og uddybes med et øget behov for sundhedsfaglige perspektiver på borgerens trivsel. I to af interviewene (Interviewreferat 1 og 2) omtales yderligere perspektiver på denne tværfaglighed, hvor det opleves, at den sundhedsfaglige tilgang har et tydeligere fagligt sprog bag sig, end den

socialfaglige/socialpædagogiske. Bevidst metodevalg i forhold til at opnå et fælles fagligt sprog anses her som noget af det vigtigste for at opnå en virksom tværfaglighed i indsatserne. Derudover nævnes vigtigheden af at understøtte fora på tilbuddene (faglige netværk/fagligt forum), hvor socialfaglige såvel som sundhedsfaglige indsatser kan kvalificeres.

VIVE's litteraturstudie finder også, at en central betingelse for det socialpædagogiske arbejde er udvikling af medarbejdernes kompetencer knyttet til praksis. Dvs. kompetenceudvikling, der gør det tydeligt for medarbejderne, hvordan de skal omsætte metoder og værdier i det borgernære arbejde. Ifølge VIVE fremhæves det i flere studier, hvordan teori og praksis bør sammenkobles i en refleksiv proces.

Det tværfaglige aspekt står ikke så tydeligt i VIVE's litteraturstudie, men nævnes i forbindelse med vigtigheden af helhedsopfattelsen i det socialpædagogiske arbejde. Herunder vigtigheden af at kunne samarbejde med mange forskellige aktører omkring borgeren (VIVE, 2021: kap. 3.1).

Lederunderstøttelse, organisatoriske rammer, dokumentations- og evalueringspraksis

Praksisundersøgelsen viser et bredt billede af, at andre centrale forudsætninger kunne være vigtige for at understøtte og udvikle en virksom praksis. Således er det blevet nævnt i enkelte interviews, at både i forhold til medarbejdernes kompetenceudvikling, omsætning af ny viden til praksis og til sikring af kontinuitet har lederen en vigtig rolle som facilitator, planlægger og kulturbærer. Ligeledes nævnes det i enkelte interviews, at de organisatoriske rammer også har en betydning i forhold til at kunne udføre intern undervisning og danne faglige netværk. Større tilbud/ organisationer ser ud til at have bedre mulighed for dette. Endelig nævnes botilbuddenes dokumentations- og evalueringspraksis som betydningsfuld i forhold til at kunne arbejde systematisk med bl.a. observationer, afdækninger/udredninger, indsatser og opfølgninger. Undersøgelsen har dog ikke haft et målrettet fokus på disse områder.

VIVE's litteraturstudie peger ligeledes på, at forudsætningen for, at nye indsatser og metoder kan implementeres på botilbud, er, et ledelsesmæssigt fokus på de nye tiltag. Derudover at et særligt fokus på systematiske tilgange til udredning, kortlægning og opstilling af mål kan øge mulighederne for at skabe positive resultater i det socialpædagogiske arbejde.

10. Opsamling og perspektivering

Vidensnotatet indeholder en screening af praksisviden om virksomme metoder og tilgange i det socialpædagogiske arbejde på botilbud for mennesker med udviklingshæmning eller lignende kognitive vanskeligheder, og identificerer herudfra nogle væsentlige kerneelementer, der kan være medvirkende til at skabe progression for borgeren i forhold til de fire valgte målområder.

Undersøgelserne og VIVE's indledende litteraturstudie peger samlet på flere elementer, der opleves som virksomme i praksisfeltet. Der peges ikke på en enkelt metode som særligt virksom, men der fremhæves på tværs af metoder nogle virksomme kerneelementer i de socialpædagogiske tilgange samt nogle centrale forudsætninger og omkringliggende faktorer, der anses som væsentlige for at kunne udføre en virksom praksis. Ligeledes er der inden for de enkelte målområder identificeret kerneelementer, der anses som væsentlige, specifikt for det enkelte område. Det skal dog iagttages, at der mellem de enkelte målområder er et overlap og en forbundethed mellem disse elementer.

I undersøgelserne tegner der sig også et billede af, at der på tværs af målområder og anvendte metoder opleves nogle fælles tværgående, virksomme tilgange og kerneelementer i den socialpædagogiske praksis. Det uanset om der arbejdes med borgernes trivsel og mentale sundhed, borgerens indflydelse og selvbestemmelse, borgerens selvhjulpelighed eller deltagelse i fællesskaber.

Det skal dog samtidig iagttages, at det socialpædagogiske arbejdsområde er mangfoldigt og komplekst, og at målgruppen af voksne mennesker med udviklingshæmning, der bor på botilbud, er sammensat af vidt forskellige mennesker med forskellige funktionsnedsættelser og med forskelligt behov for sociale indsatser og tilgange.

Vidensnotatet kan ses som et bidrag til at kvalificere praksisområdets arbejde med at udvælge indsatser, der indeholder virksomme og relevante kerneelementer i både den direkte tilgang til borgerne, og i planlægningen af andre omkringliggende faktorer. Selv om undersøgelsesfeltet har været bredt med flere målområder, tegner der sig et billede af nogle væsentlige pejlemærker og fokusområder i en virksom socialpædagogisk praksis tilgang. Kortlægningen påpeger vigtigheden af at arbejde systematisk med borgerens mestring, selvhjulpelighed, ressourcer, håb og drømme for at opnå progression og ejerskab, og peger ligeledes på konkrete pædagogiske metoder der fremmer og understøtter denne tilgang. Fundament og værdier i forhold til disse tilgange, genfindes i principperne inden for den recoveryorienterede rehabilitering, og flere af de nævnte metoder er afprøvet og evalueret i et samarbejde mellem botilbud, eksterne leverandører og Socialstyrelsen.

Screeningen lægger ikke op til en egentlig ny metodeudvikling, da de virksomme kerneelementer er identificeret i allerede anvendte metodiske tilgange. Det kunne dog være relevant for tilbuddene, med udgangspunkt i vidensnotatet, at zoome ind på den konkrete socialpædagogiske praksis og de handlingsgreb man anvender i hverdagen, for at kvalificere, udvikle og have fokus på de reelt virksomme kerneelementer i den metodiske tilgang. (Refleksion over: Gør vi, som vi tror vi gør, og hvordan gør vi det?). Disse nedslag i den

konkrete anvendelse af virksomme kerneelementer kan være medvirkende til at kvalificere en mere fokuseret kompetenceudviklingsstrategi på de enkelte tilbud.

11. Referencer

Bengtsson, S., Rasmussen, A.L. & Gregersen, S.Ø. (2015). Metoder i botilbud: En kortlægning af botilbud i Region Syddanmark, af de metoder, som de anvender, og af potentialet for fornyelse på området. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Bilag 1: Vidensnotat - Kerneelementer i det socialpædagogiske arbejde for mennesker med udviklingshæmning på botilbud

Interviewreferat 1 (afholdt den 30. november 2021). Interview med 1 botilbudsleder.
Interviewreferat 2 (afholdt den 7. december 2021). Interview med 3 botilbudsledere.
Interviewreferat 3 (afholdt den 8. december 2021). Interview med 1 botilbudsleder.
Interviewreferat 4 (afholdt den 14. december 2021). Interview med 3 botilbudsledere.

Jensen, N.R. (2012). Viden om voksne mennesker med handicap (pdf). Kbh.: Socialpædagogernes Landsforbund.

Socialstyrelsen (2020). Guide til kerneelementer – ekstern version. Ramme for beskrivelse og udvikling af kerneelementer i sociale indsatser og social praksis. Ekstern version 1.0.

Socialstyrelsen (2017). Vidensdokument – Social færdighedstræning:
<https://sbst.dk/udgivelser/2017/vidensdokument-social-faerdighedstraening>

Socialstyrelsen.dk: <https://sbst.dk/tvaergaende-omrader/virksomme-indsatser/dokumenterede-metoder-voksne-og-handicap/om/social-faerdighedstraening>
(besøgt 30. marts 2022)

Spørgeskemaundersøgelse om metoder og tilgange til voksne med udviklingshæmning på botilbud. Udsendt til alle botilbudsledere i Danmark. Udført oktober 2021. Kan rekvireres gennem Socialstyrelsen.

VIVE (2021). Det socialpædagogiske arbejde på botilbud for voksne med udviklingshæmning – Litteraturstudie om indsatser, metoder og kerneelementer.

VP-tema - Voksne med udviklingshæmning:
<https://vidensportal.dk/handicap/voksne-med-udviklingshaemning>
(Besøgt 30. marts 2022)

VP-tema – Udviklingshæmning og sundhedsfremme:
<https://vidensportal.dk/handicap/udviklingshaemning-og-sundhedsfremme>
(Besøgt 30. marts 2022)

VP-tema – Udviklingshæmning og udfordrende adfærd:
<https://vidensportal.dk/handicap/udviklingshaemning-og-udfordrende-adfaerd>

(Besøgt 30. marts 2022)

VP-tema – Voksne med handicap: <https://vidensportal.dk/dokumenter/voksne-med-handicap/adl-taxonomien>

(Besøgt 30. marts 2022)

Bilag 1. Fra spørgeskemaundersøgelsen: De mest anvendte metoder og tilgange

Herunder ses en optælling over de hyppigst nævnte tilgange og metoder under hvert målområde, når der i spørgeskemaundersøgelsen er spurgt ind til, hvilke tilgange og metoder, respondenterne oplever som mest virksomme set i forhold til hvert enkelt målområde. Tallet i parentes fortæller, hvor mange ud af 185 som har nævnt denne tilgang eller metode. Det har været muligt at vælge op til 3 svar. Det er kun de 10 hyppigst nævnte, som er taget med i denne optælling.

Målområde 1: Trivsel og mental sundhed

Neuropædagogik/neuropsykologi (40)
KRAP (33)
Anerkendende pædagogik/tilgang (24)
Low Arousal (22) (LA2: 8)
Relationer og relationspædagogik (18)
Motion/bevægelse/sport (16)
Fokus på kost (15)
Jeg-støttende samtaler (12)
Lægetjek/sundhedspersonale (12)
Struktur, rutiner, genkendelighed, forudsigelighed (11)

Målområde 2: Indflydelse og selvbestemmelse

KRAP (38)
Anerkendende pædagogik/tilgang (27)
Neuropædagogik/neuropsykologi (26)
Jeg-støttende samtaler/tilgang (14)
Beboermøder/råd/borgermøder(12)
Relationer og relationspædagogik (11)
Rehabilitering (11)

ADL (10)
Visuelle hjælpemidler (8)
Husmøder (6)

Målområde 3: Selvhjulpethed

ADL (48)
KRAP (36)
Neuropædagogik/neuropsykologi (35)
Rehabilitering (16)
Hjælpemidler og velfærdsteknologi (12) (+ evt. visuelle hjælpemidler (5))
Anerkendende pædagogik/tilgang (10)
Recovery (8)
Hjælp til selvhjælp (6)
Jeg-støttende samtaler/tilgang (6)
Visuelle hjælpemidler (5)

Målområde 4: Deltagelse i fællesskaber

Neuropædagogik/neuropsykologi (28)
KRAP (26)
Anerkendende pædagogik/tilgang (19)
Relationer og relationspædagogik (17)
LA (10)
Jeg-støttende samtaler/tilgang (10)
Social færdighedstræning (7)
ADL (6)
Beboermøder (5)
Rehabilitering (5)

Social- og Boligstyrelsen
Edisonsvej 1
5000 Odense C
Tlf.: 72 42 37 00

www.socialstyrelsen.dk